

TA'LIM TIZIMIDA BOLALARDAGI MANTIQUIY FIKRLASH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Boyev Abduhakim Hisomiddinovich
Sariosiyo tumani 68-maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ta'lim tizimida bolalarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning zamonaviy usullari, bu jarayonga ta'sir etuvchi psixologik-pedagogik omillar hamda innovatsion yondashuvlarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, mantiqiy fikrlashni shakllantirishda o'qituvchi va ta'lim muhitining roli tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, tafakkur, ta'lim, innovatsion usullar, o'quvchi, kreativ fikrlash, muammo yechish, kompetensiya, pedagogik texnologiya, rivojlanish.

KIRISH

Hozirgi zamon ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat bilim olishi, balki mustaqil fikrlashi, tahlil qilishi va muammolarni mantiqiy asosda hal etishi muhim ahamiyat kasb etadi. Mantiqiy fikrlash insonning intellektual rivojlanishida asosiy o'rin tutadi va u o'quvchilarning o'quv jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biridir. Mantiqiy fikrlash qobiliyati bolalik davridan boshlab shakllanadi va ta'lim jarayonida izchil rivojlanib boradi. Bu jarayon idrok, xotira, diqqat va tafakkur kabi psixik jarayonlar bilan uzviy bog'liqdir. O'quvchilarni mantiqiy fikrlashga o'rgatish ularda tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Zamonaviy ta'lim tizimida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning bir qator samarali usullari mavjud. Ulardan biri muammoli ta'lim texnologiyasidir. Bu yondashuvda o'quvchilarga tayyor bilim berilmaydi, balki ular muammoli vaziyatlarni tahlil qilib, mustaqil yechim topishga yo'naltiriladi. Bu usul o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

Shuningdek, interfaol metodlar ham mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. "Aqliy hujum", "klaster", "besh nima uchun?", "Venn diagrammasi" kabi metodlar o'quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtiradi va ularni tahliliy yondashuvga o'rgatadi. Raqamli texnologiyalar va ta'lim platformalaridan foydalanish ham mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Kompyuter dasturlari, ta'limiy o'yinlar va simulyatsiyalar orqali o'quvchilar murakkab masalalarni vizual va amaliy tarzda tahlil qilish imkoniga ega bo'ladilar. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda o'qituvchining roli juda katta. O'qituvchi o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undashi, savol berishga rag'batlantirishi va ularning fikrlarini qo'llab-

quvvatlashi lozim. Shuningdek, o'qituvchi har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishi muhimdir.

Guruhli ishlash ham mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilar birgalikda muammolarni muhokama qilib, turli fikrlarni solishtiradilar va eng maqbul yechimni tanlashni o'rganadilar. Bu esa ularning kommunikativ va analitik qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Shuningdek, matematik va tabiiy fanlar mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda asosiy fanlar hisoblanadi. Ushbu fanlar orqali o'quvchilar aniq mantiqiy qonuniyatlarni o'rganadilar va amaliy masalalarni yechish ko'nikmasini egallaydilar. Aqliy faoliyat, boshqa har qanday faoliyat kabi, o'qitilishi va rivojlanishi kerak. Zamonaviy dunyoda bola ko'pincha shunga o'xshash qiyinchiliklarga duch keladi, shuning uchun bu mavzu bugungi kunda eng dolzarb hisoblanadi. Rivojlanish muammolari ko'plab o'qituvchilar va psixologlarni qiziqtirgan (P. Blonskiy, L. S. Vygotskiy, S. L. Rubinshteyn, P. Ya. Galperin, A. N. Leontiyev, A. R. Luriya, P. I. Zinchenko, A. A. Smirnov, B. M. Velichkovskiy, G. G. Vuchetich, Z. M. Istomina, G. S. Ovchinnikov, J. Piaget). Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, 4-sinf o'quvchilarining hammasi ham mantiqiy fikrlash ko'nikmalariga to'liq yoki hech bo'lmaganda qisman ega emaslar. Ba'zan ba'zi o'quvchilar hatto o'rta maktabda ham ularni o'zlashtirmaydilar.

Ushbu dalillarning barchasi boshlang'ich maktab o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishdagi muayyan muammolarni, shuningdek, bolalarga aqliy operatsiyalarning asosiy usullarini o'rgatish bo'yicha maqsadga muvofiq ish olib borish zarurligini ko'rsatadi. Ko'pincha, ushbu yo'nalishdagi ishlar kichik o'quvchilarda mantiqiy fikrlashni shakllantirishga eng samarali ta'sir ko'rsatadigan shart-sharoitlarni, o'qitish usullari va pedagogik texnologiyalarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari ko'pincha ikkita muammoni hal qildi: olingan bilimlarning mazmuni qanday bo'lishi kerak va o'qituvchi o'quvchilar ongiga qanday ma'lumot yetkazishi mumkin. Axir bilimlarni mexanik ravishda o'rganish mumkin, fikrlashning oqilona usullari ularni tushunishga imkon beradi. Mantiqiy fikrlash qobiliyati 1-sinf o'quvchilari uchun zarurdir. Mantiqiy fikrlashning eng kichik usullariga ega bo'lmasdan materialni to'liq o'zlashtirish mumkin emas. Mantiqiy fikrlashni o'rgatish, shuningdek uni rivojlantirish tabiiy, hayotiy vaziyatlarga yaqin bo'lishi kerak. Shu bilan birga, pedagogik vositalar bola rivojlanishining yoshga bog'liq xususiyatlarini (psixologik va jismoniy) hisobga olishi kerak. Mavjud maktab o'quv dasturlarida, albatta, mantiqiy universal harakatlarni shakllantirish mashqlari mavjud, ammo mavhum fikrlashni rivojlantirish zarurligini hisobga olgan holda, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun qo'shimcha dastur ishlab chiqish uchun tajriba o'tkazish mantiqan to'g'ri keladi va har qanday darsga mashqlarni o'quv jarayonida ham kiritish mumkin. Hozirgi vaqtda mantiqiy universal ta'lim harakatlarini shakllantirishning turli xil usullari mavjud. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun

qo‘shimcha mashqlarni kiritish uchun har bir o‘qituvchi kichik o‘quvchilarning jismoniy va psixologik xususiyatlarini tahlil qilishi va hisobga olishi, har bir bolaning individualligini hisobga olishi kerak. Bunday vazifalar o‘quv jarayonida ham, sinfdan tashqari ishlarda ham mutlaqo har qanday darsda amalga oshirilishi mumkin. Ushbu mashqlarning turi quyidagicha bo‘lishi mumkin: mantiqiy ketma-ketlik (bir qator tavsiya etilgan narsalarning ortiqcha miqdorini toping yoki rasmlarning mantiqiy turkumini yarating); labirint; mantiqiy aloqalarni topish (ikkita obyekt o‘rtasidagi o‘xshashlikni aniqlash); xato toping; xususiyatlarga ko‘ra narsalarni ajratish. Eng samarali usullardan biri bu rasmdir. Chizish jarayonida bolaning bilish faoliyati rivojlanadi, rang, hajm, makon kabi tushunchalar shakllanadi. Ushbu muammoning yechimi shundan iboratki, diqqatni o‘quvchiga beriladigan ma'lumot hajmini ko‘paytirishdan, mantiqiy universal ta'lim harakatlarini shakllantirishdan o‘tkazish kerak. Shu bilan birga, o‘qituvchi o‘z e'tiborini kichik maktab o‘quvchisida umumiy mantiqiy aqliy faoliyatni o‘rnatishga, har xil xulosalar turlari bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratishi kerak. Ta'lim jarayonini shakllantirishga bunday yondashish standart darsning borishini butunlay o‘zgartirishi mumkin, masalan, ilgari o‘qituvchi dars mavzusini so‘ragan bo‘lsa, endi u talabalarni yetakchi savollar bilan boshqarishi kerak, shunda ular o‘zlari mavzu nima ekanligini va nimani o‘rganish kerakligini aniqlaydilar. Kichik maktab yoshi - bu mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning faol propedevtik bosqichi, bu davrda umumta'lim maktabining o‘quv dasturini muvaffaqiyatli o‘zlashtirish uchun asos bo‘lgan tahlil, sintez, umumlashtirish, cheklash, tasniflash, taqqoslash, mavhumlashtirish va boshqalarning mantiqiy operatsiyalarini amalga oshirish uchun asoslar yaratiladi.

Kichik maktab o‘quvchilari tomonidan mantiqiy operatsiyalarni bajarilishini tavsiflovchi yoshga bog‘liq asosiy xususiyatlarga quyidagilar kiradi: sezgirlik, mavhumlikka nisbatan faoliyatni tahlil qilish, sintezni asosan vizual vaziyatda obyektlar bilan harakatlarni to‘xtatmasdan amalga oshirish, taqqoslash operatsiyasini obyektlar, bog‘lanishlar va obyektlar bilan o‘zaro munosabatlarni tartibga solish bilan almashtirish istagi, xususiyatlar, obyektlarning muhim xususiyatlarini ularning yorqin tashqi belgilari bilan almashtirish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bolalarda mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Interfaol metodlar, muammoli ta'lim, raqamli texnologiyalar va o‘qituvchining samarali faoliyati orqali o‘quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish mumkin. Bu esa kelajakda mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va raqobatbardosh shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

2. Nishonova Z.T. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent, 2019.
3. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent, 2019.
5. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva.
6. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – Paris.

